

Кітов М.Г.

канд. філос. наук, доц., зав. кафедрою філософії
Національного ун-ту харчових технологій

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ ЗАРОДЖЕННЯ ФІЛОСОФСЬКИХ ІДЕЙ ЗА КНЯЗЮВАННЯ ОЛЕГА

*“І не велів він їм хозарам данину давати,
сказавши: «Я їм противник, і вам нічого
давати»*

(Нестор)

В даній статті автор ставить за **мету** проаналізувати процес зародження філософських ідей за часів перших руських князів, зокрема за князювання Олега. **Актуальність** вказаної проблеми визначається наступними факторами.

По-перше, в науковій літературі довгий час панувала концепція про єдині слов'янські корені великоросів, малоросів та білорусів. Через призму цієї концепції розглядалися всі проблеми взаємовідносин руського та українського народів, зокрема й проблема виникнення української філософії. Сьогодні, коли названа концепція піддається гострій і, на наш погляд, небезпідставній критиці науковцями, котрі дотримуються до того ж різних політичних поглядів [2; 3; 6; 7; 12; 13; 14; 15], об'єктивно виникає гостра потреба переосмислення процесу становлення філософії на українських землях.

По-друге, посилена увага до окресленої проблеми детермінується також і способом розвитку руської державності. Росія, як відомо, формувалася шляхом масового прилучення до її складу народів з специфічною національною культурою, міфологією, релігією тощо. “В жилах московського народу тече щонайменше 80% фінно-татарської крові” [цит. за 15, с. 9], – визнавав видатний руський історик М.М. Покровський. Це визнання ставить перед наукою запитання: чи не перестали руські бути слов'янами через надмірне “вливання” фінно-татарської крові? Серед українського наукового загалу відповідь на це питання дається, як правило, ствердна. Тому і Росію вони розглядають, здебільшого, як отатарщену Русь.

По-третє, недалеко від концепції про “колиску” трьох слов'янських народів відходять, на думку автора, й ті українські філософи, політологи, історики, котрі “старшим братом” вважають українців, а росіян – похідними від них. Такі методологічні засади вивчення історії України й Росії першим, як відомо, започатковує ще С.М. Грушевський у своїй багатотомній “Історії України”. Ця точка зору глибоко проникла в свідомість представників сучасної української еліти, і тому погляд на Русь, як на першу українську державу, для української історіографії є майже загальноприйнятим [1; 2; 3; 6; 12; 13; 14; 15].

Проте сьогодні, на думку автора, вимагає нових методологічних підходів до вивчення історії українського народу, зокрема й до проблеми

взаємовідносин між руськими князями та автохтонним населенням, яке проживало на території сучасної України.

Як же самоусвідомлювали себе руські і яку **філософію сповідували** вони за князювання Олега відносно українського автохтонного населення? Саме це прагне з'**ясувати** автор у поданій статті.

Згідно літопису виходець з варягів Рюрик помирає у 879 р. і передає князювання своєму родичеві – Олегу, одночасно віддавши на руки йому і свого малолітнього сина. Враховуючи той факт, що князювання передавалося спадкоємцям по чоловічій лінії і опираючись на подальші літописні записи, можна з достовірністю сказати: Рюрик передав князювання своєму малолітньому сину, а регентом при ньому робить Олега.

Сімнадцять років (з дня приходу і до самої смерті) княжить Рюрик в Новгороді, не роблячи військових походів [див. 7]. Напевно так княжити заповідав він і Олегу. Але вже через три роки після смерті Рюрика Олег переходить на традиційні для русів хліба. Він заховає Смоленськ, Любеч і скрізь садить своїх мужів. Шляхом обману бере в полон київських князів Аскольда та Діра, убиває їх і заволодіває Києвом.

В розрізі нашої теми важливі деякі нюанси про які пише літописець, описуючи вбивство Аскольда і Діра. Олег, сховавши воїнів в човнах, сам вийшов на берег, несучи Ігоря малого, *“послав [посла] до Аскольда й Діра сказати, що, мовляв: «Ми – купці єсмо, ідемо в Греки од Олега і од Ігоря-княжича. Прийдіть-но оба до рідні своєї, до нас»* [9, с. 13]. Коли ж Аскольд і Дір прийшли, то Олег заявив їм: *«Ви оба не є ні князі, ні роду княжого. А я єсмь роду княжого. – І [тут] винесли Ігоря. – А се – син Юриків»* [там само]. Які ж нюанси важливі?

По-перше, Олег, судячи по його поведінці (називає Ігоря княжичем і вказує на нього, коли того винесли на руках), був регентом при малолітньому Ігорю.

По-друге, Аскольд і Дір були родичами варязьких воїнів, але не з роду Рюрика, інакше їх би не вбивали.

По-третє, лише регентство при малолітньому Ігорю давало підставу Олегу вбити Аскольда й Діра, котрі добровільно, напевно, не визнали його регентом, адже самі були родичами варягів і бояринами Рюрика. Тим більше, що їх сам Рюрик відпустив до Візантії.

По-четверте, лише регентство при малолітньому Ігорю давало законну підставу Олегу потіснити Аскольда й Діра та “княжити” в Києві, котрий стає центром руського, варязького племені. *“І сів Олег, княжуючи, в Києві, і мовив Олег: «Хай буде се мати городам руським». І були в нього словени, і варяги, й інші, що прозвалися руссю”* [там само], – пише літописець. Чому саме так сказав Олег? Відповідь очевидна. Саме в Києві знаходиться нащадок Рюрика, його син Ігор. А там де князь русів, там і їхня столиця.

Звертаю увагу також на досить красномовні слова літописця, котрі сліднують зразу за словами Олега. Руссю називається не окремий етнос чи

плем'я, а перш за все воїни Олега, серед яких були варяги, словени та інші народності. Саме з таких вікінгів і походять руси. *“Руські, – на думку ієромонаха Никона, – це складний в етнічному відношенні консорціум, котрий включає готський, іранський, тюркський, слов'янський і скандинавський елементи”*[5, с. 47]. Не вдаючись у деталі цих розмірковувань, із загальним ходом думки ієромонаха можна погодитися, адже початкове об'єднання варяго-русів в етнічному відношенні дійсно відповідає всім ознакам “консорції”. *“Консорція” – компліментарне об'єднання невеликої групи людей, пов'язаних, нерідко ефемерно, єдиною метою та історичною долею. До К. належать “гуртки”, політичні угруповання, секти, банди, артілі та інші об'єднання (як правило, добровільні, а не штучно створені).*

В етногенезі роль К. досить суттєва, адже з них виростають етнічні системи вищих рангів. Так, з перших К. християн виник згодом візантійський суперетнос, з К. на річці Тібр – Римська імперія, з групи Чингісхана – імперія монголів. (Але не етнос!).

Перш ніж та чи інша етнічна цілісність виникає на історичній арені пасіонаріїв, які згуртовують навколо себе групи однодумців – К. особливо активний процес утворення К. у фазі піднесення після пасіонарного поштовху. Однак у будь-які історичні періоди більшість К. розпадається ще за життя їхніх засновників або переходить у конвексії, і лише деякі виростають в етнічні системи високих рангів” [14, с. 97].

Таким є сучасне наукове тлумачення консорції. Під це визначення, як бачимо, повністю підпадає об'єднання варяго-русів. Тому з думкою ієромонаха Никона можна погодитися. Проте зовсім не слід погоджуватися з його аргументацією. *“Не можна вважати русів чистими скандинавами ще й тому, – пише Никон, – що останні почали свої походи в кінці VIII ст., у той час як перші згадки про росів зустрічаються у Захарії Ритора, автора IV ст.”* [5, 48]. Цей аргумент ієромонаха некоректний, адже Захарія говорить про росів, а не про русів [див. 7].

Походження русів із консорції одночасно підтверджує й версію про походження терміну “рус” від способу пересування та життя компліментарного клану (консорції), що харчувався розбоями і грабунками. Засновник і директор єдиного у світі лінгвістичного музею, автор нещодавно виданої книги “Метатеорія мовознавства”, доктор філологічних наук, професор К.М. Тищенко вважає, що слово “рус” фінського походження і перекладається як “веслярі”. *“Навіть опоненти норманістів змушені визнати, що “Русь” – слово походження північного, скандинавського, означає “веслярі” (див. про це ще у О. Партицького”* [10], – стверджує він.

Визнання цього наукового факту дає нові, досить незвичні для історичної науки, проєкції у дослідженні руської історії. Цілком прозоро проглядається спорідненість у розбійницькій діяльності Рюрика, якою він “прославився” у Європі [див. 7] і його спадкоємців. Ось як літописець описує “княжіння” Олега: *“Сей же Олег почав городи ставити і встановив данину словенам, і кривичам, і мерям. І встановив він варягам данину давати від Новгорода, – триста*

гривень на рік заради миру, – що до смерті Ярославової давали [новгородці] варягам” [9, с. 13].

Це повідомлення літописця потребує інтерпретації. Зокрема, як зрозуміти таке: у дружині Олега були словени і з них же (з Новгороду) Олег бере данину. Можлива така інтерпретація. Лише ті словени, котрі “записалися” у дружину Олега, брали данину зі своїх одноплемінців. Такий розвиток подій цілком можливий і вірогідний. Завойовник завжди опирається на місцевих запродавців, заохочуючи їх матеріально. Але в даному разі літописець, на мій погляд, пише про дещо інше, причому досить важливе для розуміння становлення руської людності. Справа ось у чім. Олег, покинувши Новгород, по суті справи порушив домовленості Рюрика зі словенами, котрі задовольняли обидві сторони. Інакше б мир не панував на словенських землях за князювання Рюрика. Проти порушення угод Олегом, напевно, виступила і частина варягів, які зажадали їх виконання. Саме для цих варягів Олег і встановлює “*данину давати від Новгороду*” заради миру. Можна здогадатися: ця данина була значно більша від попередньої, що цілком задовольняло варягів (мужів Рюрика, Трувора, Синеуса тощо).

Окрім “усмирення” клану “Рюриковичів”, збільшення данини виконувало й іншу функцію, а саме: допомагало рекрутувати словен у військову дружину Олега, тобто формувати з них руських. Саме ці нові руські складають певну частину здирників Олега, які виступають супроти південних слов’ян і ходять за грабунками на Візантію. За декілька років Олег силою підкорив полян, древлян, сіверян, радимичів.

Звертаю також увагу на особливості “князювання” Олега на полянських землях, без осмислення котрих важко зрозуміти генезис руського народу. Це його чітко виражений здирницький характер. Якщо фінські племена разом із словенами запросили князя, який би володів ними і рядив за угодою, по праву, то така цивілізаторська роль явно не до душі руському Олегу. Покидає він Новгород, підкоряючи мечем слов’янські та інші племена, і завжди ставить “рекетиську” вимогу: не давайте хозарам, а давайте мені. У 883 р. Олег починає воювати проти древлян і, примучивши їх, став із них данину брати по чорній куниці. У 884 р. пішов на сіверян, і перемігши їх, наклав на них данину, водночас не велів їм платити данину хозарам, сказавши при тому: «*Я їм противник, і вам нічого давати*» [там само]. Так само поступив і з радимичами: “*У РІК 6393 [885]. Послав Олег [послів] до радимичів, питаючи: «Кому ви данину даєте?» Вони ж сказали: “Хозарам». І мовив їм Олег: «Не давайте хозарам, а мені давайте». І дали вони Олегові по шелягу, як ото й хозарам давали. І володів Олег деревлянами, полянами, **сіверянами**, радимичами, а з уличами й тиверцями мав рать”* [там само]. Босяцький характер князювання Олега не може скрити й оправдати навіть придворний літописець.

В 907 році Олег зібрав багато воїнів (серед яких уже є поляни, древляни, сіверяни) і пішов на Царгород. У поході “*попустошив він довкола города, і вчинив убивство багатьох греків. І палат багато вони розбили, і церкви попалили. А котрих же*

брали як полоняників, [то] одних вони посікали, а других мучили, інших же розстрілювали, а [ще] інших у море кидали. І багато іншого зла творили руси грекам, як ото [звичайно] вороги творять” [там само, с. 17], – пише літописець. На любу данину погодилися греки, лише б не губив по-варварськи Олег Царгород. “І зажадав Олег, щоб вони данину дали на дві тисячі кораблів: по дванадцять гривень на чоловіка, а в кораблі [було] по сорок мужів. І згодилися греки на це, і стали греки миру просити, щоби не спустошив він Грецької землі” [там само, 18], – сповіщає літописець. При укладанні мирної угоди Олег явно шантажує греків непомірними вимогами. “І зажадав Олег дати воям на дві тисячі кораблів по дванадцять гривень на кочет, а потім давати угади (щорічна данина – М. Кітов. Примітка: це та інші пояснення даються за Леонідом Махновцем, автором українського перекладу “Літопису Руського”) на руські городи – спершу на Київ, а тоді й на Чернігів, і на Переяславль, і на Полоцьк, і на Ростов, і на Любеч, і на інші городи, – бо по тих городах сиділи князі, під Олегом суці” [там само], – пише літописець. Але і цього замало Олегу. «[Коли] приходять руси, нехай посольське (все що потрібно для утримання послів – Л. Махновець) беруть, скільки [посли] хочуть. А якщо прийдуть купці, хай беруть місячину (провіант на місяць – Л. Махновець) на шість місяців: і хліб, і вино, і м’яса, і риби, і овочів. І нехай дадуть їм митися, скільки вони хочуть (вода в посушливому Константинополі мала велику вартість, а купання в лазні для греків було великою насолодою і навіть засобом лікування – Л. Махновець). А коли йтимуть руси додому, нехай беруть у цесаря нашого* на дорогу їжу, і якорі, і канати, і паруси і [все], скільки треба» [там само], – передає вимоги Олега літописець. Послухали, послухали греки, погодилися й сказали: «Якщо прийдуть руси не для торгу – хай місячини не побирають. Хай заборонить князь людям своїм, русам, які приходять сюди, щоб не творили вони капості в селах і в землі нашій. Руси, що прибувають, нехай живуть коло [церкви] святого Мами (церкву монастиря святого Маманта було збудовано не в самому місті, а за фортечною стіною біля берега затоки, поблизу воріт через котрі і пропускали русичів у Цесароград – Л. Махновець). А [коли] пошле цесарство наше [своїх мужів], хай ті перепишуть імена їхні, і тоді [хай] візьмуть вони місячину свою: спершу [ті, що] від города Києва, а тоді з Чернігова, і [з] Переяславця, і [з] інших городів. І нехай входять вони в город одними воротами, з цесаревим мужем, без оружжя, [по] п’ятдесят чоловік, і хай торгують, як ото їм треба, не платячи мита ні від чого» [там само]. Відмінність у пропозиціях разюча. Але якби там не було, повернувся Олег назад

* На мій погляд в Іпатієвському літопису це слово написано вірніше, а саме – “вашого”, адже це впливає із подальшого тексту літопису: “І згодилися греки...” [там само].

із багатою добичею. “І прибув Олег до Києва, несучи золото, і паволоки, і овочі, і вина, і всяке узороччя (коштовності взагалі, зокрема тканини з вишитими візерунками, різьблені речі, ювелірні вироби – Л.Махновець)” [там само, с. 19].

В Олеговій дружині, котра йшла на Царгород, були не тільки руські, а й південні слов'яни: поляни, древляни, сіверяни тощо. Перебували вони в дружині явно на нерівноправних умовах. Про це свідчить такий красномовний факт, переданий літописцем. Після укладення миру і прийняття присяги за руським звичаєм (клялися ті своєю оружжям своїм, і Перуном, своїм богом, і Волосом, богом скоту) Олег сказав: *«Ізшийте паруси наволочані (загальна назва дорогої матерії типу порфіри, парчі, багору пурпурового кольору або витканої золотом чи сріблом на шовкові основі – Л. Махновець) русам, а словенам – шовкові»*. Так і вчинили.... І напнули руси паруси наволочані, а словени – шовкові, і роздер їх вітер. І сказали словени: *«Візьмемось за свої грубі. Не дано словенам [напинати] паруси шовкові»* [там само].

Про нерівноправність слов'ян і руських говорить також склад військової дружини Олега, з якою він пішов на Греків у 907 році. Головну ударну силу складають варяги, а поляни займають у війську далеко не перше місце.

Вимагає більш прискіпливішого аналізу і мирний договір укладений мужами Олега. “У РІК 6420 [912]. Послав Олег мужів своїх налагодити мир і укласти договір межі Греками і Руссю. І послав він, мовлячи:

«Згідно з другою угодою, що відбулась при тих же цесарях, Льві й Олександрові, ми, [мужі] від народу руського – Карл, Інгельд, Фарлоф, Вермуд, Рулав, Гуди, Руальд, Карн, Фрелав, Руар, Актеву, Труан, Лідул, Фост, Стемид, – послані від Олега, великого князя руського, і всіх, що є під рукою його, світлих бояр, до вас, Льва, і Олександра, і Константина, великих за волею божою самодержців, цесарів грецьких, для збереження і на засвідчення дружби, яка од багатьох літ була межі християнами і руссю, за бажанням наших князів і за [їхнім] велінням, і від усіх, що є під рукою його, [Олега], сущих русів. Наша світлість, більше від інших за волею божою хочачи зберегти і засвідчити таку дружбу, яка бувала межі християнами і руссю, багато разів насправді прагнули не лише просто на словах, а на письмі і з клятвою твердою, клявшиись оружжям своїм, дружбу таку засвідчити і утвердити по вірі і по закону нашому» [там само, с. 20]. Вимоги Олега були непомірно великими.

Тлумаченню договорів присвячено багато праць. Окремі положення договорів в цих працях тлумачаться по різному. Л.Є. Махновець, зокрема, зауважує: “Договір 911 р., як доводять нині, було укладено в Константинополі без попередніх переговорів у Києві і виготовлено на двох хартіях (пергаментях): 1. Хрисовул – затверджена Леоном і Олександром грамота, призначена для Олега; 2. Доповнена (чи тотожна?) клятвена грамота руських послів для грецької сторони; з цієї грамоти до від'їзду з Цесарограда руські посли одержали копію, переклад якої, недоладно зроблений, зрештою, невідомо ким, де і коли, потрапив до літопису” [там само]. Це пояснення дозволяє точніше відтворити реальну історичну мотивацію, яка підштовхувала Олега до укладання договору з греками. Звертаю увагу на такі моменти.

По-перше, посилає своїх мужів налагодити мир і укласти договір межі Греками і Руссю Олег. Це означає що попередній договір, укладений 907 року, його та дружину чимось не задовольняє. Не випадково від руських в

переговорах 912 року приймають участь і ті мужі Олега, котрі заключали договір 907 року. Пригадаємо, зажадавши великої данини при поході в 907 році Олег *“почав мир ладнати з обома цесарями грецькими, з Леоном і з Олександром. Він послав до них обох у город Карла, Фарлофа, Вермуда, Рулава і Стемида, кажучи: «Згоджуйтесь мені на данину». І сказали греки: «Чого хочете – [того] ми й дамо тобі»* [там само, с. 18]. Ці самі мужі Олега приймають участь у переговорах і в 912 р. Причому відіграють провідні ролі. Всі вони, за виключенням Стемида, подані у списку першими. Вклинився лише на другу позицію Інгельд. Може бути декілька версій тлумачення цього факту. Найімовірнішою, на мій погляд, є наступна. Йдучи в похід на Візантію в 907 р. Олег прагнув не тільки пограбувати Цесароград та інші грецькі міста, а і примусити греків постійно платити русам данину, заключивши кабальний мирний договір. Тому в похід він взяв “дипломатів”. Вимоги Олега, згідно договору 907 року, були непомірно великими, на що уже зверталася увага, і тому навряд чи виконувалися греками. Потрібно було їх заново законодавчо закріпити. Для цього і посилаються ті мужі, котрі заключали попередній договір. Очолує обидві делегації Карл.

По-друге, договір, який подано в літопису, справедливо можна характеризувати як рівноправний. Але виникає запитання: який сенс для Олега заключати такий договір, адже вимоги 907 р. були набагато вигідніші для князя і його дружини. Це запитання зникне само по собі, якщо визнати (як це роблять деякі історики), що в літописі подана лише клятвена грамота руських послів для грецької сторони, котра докорінно відрізняється від грамоти, нібито затвердженої Леоном та Олександром і призначеної для Олега в якій греки, мовляв, визнають більш кабальні умови сплати данини. Чи можливе існування двох різних грамот з великими розбіжностями? Думаю, що неможливе. Греки, як засвідчує той же літопис, завжди дипломатично перегравали руських. Так було в 907 р., коли греки погоджувалися на всі вимоги “дипломатів” Олега, а записали, як уже говорилося, зовсім інше. Так, найімовірніше, сталося і цього разу. Якби було інакше, то в літопису, не говорячи вже про легенди, збереглися б відомості про перемогу руської зброї. Цього немає. Звідси можна зробити висновок, що дипломатичний вояж мужів Олега завершився невдачею. Руські задовольнилися лише дарами і почесною, з якою їх приймали. *“Цесар же Леон, вшанувавши послів руських дарами – золотом, і паволоками, і фофудіями (особлива грецька матерія, з якої шили каптани з поясами – Л. Махновець), – приставив до них мужів своїх показати їм церковну красу, і палати золотії, і багатство, що було в них: золота безліч, і паволоки, і каміння дороге, і страждання господні – вінець, і гвоздіє, і багрянцю, і мощі святих, повчаючи їх віри своєї і показуючи їм істинну віру. І тоді одпустив він їх у свою землю з честю великою”* [там само, с. 22], – пишеться в літопису. Стосовно великої честі, з якою буцімто греки приймали і проводили руських, то це явне перебільшення, яке взагалі притаманне руським – видавати бажане за дійсне. *“Непроханий гість, – мовиться в руській поговорці, – гірше татарина”*. А як руський *“народ, котрий привик тремтіти при одному імені татарина”* [8, с.

71] шанував цих же татар пояснювати, надіюсь, не треба. Саме такими, і навіть гіршими гістьми, для греків були непрохані руські. По них і реальна, а не уявна, бажана честь.

По-третьє, як слідує з договору, послы представляють народ руський. Виникає запитання: мова йде лише про руських, чи про всі народності, підкорені руськими? На мій погляд, термін “*руські*” подається в договорі щонайменше в двох значеннях. Делегація послів представляє саме руських, “*суших русів*”. Від їх імені й укладається договір. Причому під русами розуміються лише люди князя, його приближені, “*світлі бояри*”, як називаються вони в договорі. Підкорені народності в договорі прямо не згадуються, а позначаються словами “*інші*”, “*всі інші*”, “*люди*”, “*родичі*”, “*різні*”, “*полоняники*”, “*ці*” тощо. Проте в договорі простежується й інша проекція, а саме: руські послы стверджують, що були послані Олегом “*для збереження і на засвідчення дружби, яка од багатьох літ була межи християнами і руссю*” [9, с. 20]. Проте, якщо під руссю розуміти саме руських (тобто варягів), то про яку багатолітню дружбу між ними і греками може йти мова? Адже руські приходили до Цесарограда лише за грабунками і даниною, творячи різні “*капості в селах і землі*” [там само, с. 18] грецькій. Про це неодноразово і красномовно пише літописець. Як витлумачити такі недоречності? Навряд чи правомірно звинувачувати руських у цинізмі. Мовляв, приходили до греків завжди із зброєю, пустошили довкола міста, вчиняли вбивства, палили церкви і все це “*видавали*” за багатолітню дружбу, забуваючи свої жорстокі діяння. Відповідь може бути іншою, а саме: ***руські видають себе за інших, за росів***, з якими у греків дійсно була багатовікова мирна співпраця, дружба. Роси, так називали греки слов’янські наддніпрянські племена, віками торгували з греками. Тому за росів і видають себе руські, коли мова йде про багатолітню дружбу між ними і греками. Таке тлумачення дозволяє зняти незрозумілу суперечність: руські самі себе чітко звуть руськими, а греки звуть їх росами, про що засвідчують численні писемні пам’ятки Візантії. В договорі зустрічається і слово “*Русь*”. Під цим терміном розуміється країна, земля. Наприклад, в договорі записано: “*якщо приключиться... біда човну руському, то ми, [греки], проведемо його в Руську землю*” [там само, с. 21]. Або інший приклад: “*Про полонення русами [тих], які часто прибувають із якої-небудь країни в Русь і яких продають в Християни, а також іще й про полонених християн, які часто з якої-небудь країни прибувають в Русь, – цих [нехай] продають по двадцять золотих, і хай прибувають вони в Греки*” [там само, с. 21].

По-четверте, в договорі Олег названий великим князем руським. У той же час він був лише регентом при малолітньому Ігорю. Намісництво у варягів, як відомо, передавалося по спадкоємності: від батька до сина. В нашому випадку це мало статися при досягненні Ігорем повноліття. Чому ж тоді Олег називається великим князем руським? Як витлумачити цей факт? Можливі дві версії: або Олег порушив традиції і незаконно узурпував владу, або він і надалі залишався регентом, навіть при повнолітті Ігоря. Взагалі, відносини між

княжичем Ігорем і його наставником Олегом – це таємниця руської історії. Вірогіднішою, на мій погляд, є друга версія. Безініціативний, кволий Ігор не міг протистояти натиску хитрого, віроломного і жорстокого Олега. Тому Ігор, фактично будучи князем, добровільно передає Олегу управління по збиранню данини з поневолених слов'янських народів. А так як саме Олег керував військовим походом у Візантію, то від його імені підписується і договір з греками. Слід також враховувати, що Олег з самого дитинства виховував Ігоря, був його опікуном, замінюючи, власне кажучи, померлого батька. Використовуючи своє положення, Олег і величає себе великим князем руським. До пори до часу це визнають і його приближені. Вони кровно зацікавлені в цьому. Тим більше, що батько Ігоря (Рюрик) князував у Новгороді, а Олег – у Києві, який він сам підкорив. Проте пізніше, цього першого здирника (можна навіть використати сучасне слово “рекетир”) Русі, князем згадуватимуть лише у легендах, віддаючи першість прямому спадкоємцю Рюрика – Ігорю.

Як бачимо, цивілізаторська місія Рюрика припала далеко не всім руським до душі. Його спадкоємець Олег, будучи регентом при малолітньому Ігорі, відходить від заповідей засновника роду і Руської держави, нехтуючи його моральнісними настановами. Не сила угоди, закону, правди, а сила меча – ось кредо правління Олега. Саме цю ціннісну установку і виберуть руські за орієнтир свого княжіння. Уже на першому історичному випробуванні відбувається фактична підміна цінностей, а саме: “*правити за угодою*” підмінюється “*правити за допомогою меча*”. Парадоксально, але самі руські продовжували вважати, що вони правлять “за угодою”, що вони не порушували заповідей Рюрика. Для такої аберації свідомості були об’єктивні підстави.

Як відомо, Рюрик уклав угоди лише з північними племенами, у тому числі й слов'янськими. Ці угоди були повністю знищені лише Іваном Грозним. З південними слов'янами Рюрик справи не мав і тому, правлячи мечем на цих землях, руські формально угод Рюрика не порушували. У даному випадку важливішими є моральнісні проблеми: ставлення дітей до батьківських, заповідей, справ і цінностей; влада і моральність тощо.

Зробимо **загальний висновок**. Якщо перший руський князь Рюрик започатковує філософію правління “за угодою, по праву”, то його наступник Олег започатковує принципово іншу філософію відносин з автохтонним українським населенням – філософію здирництва, яка розквітатиме всіма барвами веселки за наступних руських князів.

Здирницький характер, хоча не такий віроломний як в Олега, носить і князювання прямого спадкоємця Рюрика, його сина Ігоря, але про це мовитиметься в іншій статті.

Література:

1. Горський В.С. Філософія в українській культурі: (методологія та історія). Філософські нариси. – К., Центр практичної філософії, 2001.

2. Грушевський М.С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / Редкол.: П.С. Сохань (голова) та ін. –К.: Наук. думка, 1991 – (Пам’ятки іст. думки України).
3. Дорошенко Д.І. Нариси історії України. – Львів. –1991.
4. Етнічна історія давньої України: монографія / П.П. Толочко, Д.Н. Козак, О.П. Моця та ін. – К.: Ін-т археології НАН України. –2000.
5. Иеромонах Никон. Век крещения // Вопросы истории. – 1990, № 12.
6. Залізняк Л.Л. Нариси стародавньої історії України . – К., 1994.
7. Кітов М.Г. Походження Рюрика і його філософія правління “за угодою, по праву” // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності. Збірник наукових праць (Зб. наук. праць, випуск 10). Відп. ред. М.М. Бровко, О.Г. Шутов. – К.: Українська книга, 2002.
8. Ключевский В.О. Значение преподобного Сергия для русского народа и государства // Исторические портреты. Деятели исторической мысли. / Сост., вступ. ст. и прим. В.А. Александрова. – М.: Правда, 1990.
9. Літопис руський / Пер. з давньорус. С.Є. Махновця; Відп. ред. О.В. Мишанич. – К.: Дніпро, 1989.
10. Тищенко М.К. Науковий патріотизм, або чому наука складніша від міфотворчості? // Україна молода, 16 лютого 2002 р.
11. Толочко П.П. Древняя Русь: Очерки социально-политической истории. – К., 1987.
12. Огородник І.В., Огородник В.В. Історія філософської думки в Україні. Курс лекцій. Навч. посіб. –К.: Вища шк.: Т-во “Знання”, КОО, 1999.
13. Силенко, Лев. Мага Віра (Рідна Українська Національна Віра). Святе письмо: Велике світло волі: Співвідношення віри, науки, філософії, історії. – К.: АТ «Обереги», 1998.
14. Україна: етнонаціональна палітра суспільного розвитку: Слов.-довід. УВДУ при Президентові України: Відп. ред. Ю.І. Римаренко. – К.: Вид-во УАДУ, 1997.
15. Штепа Павло. Московство: Видання третє. – Дрогобич: Видавнича фірма “Відродження”, 2000.

/

АНОТАЦІЯ

Кітов М.Г. Історико-культурологічний контекст зародження філософських ідей за князювання Олега

У статті автор аналізує філософію, яку започаткували пришлі руські за князювання Олега відносно українського автохтонного населення. Висновок такий: якщо Рюрик започатковує філософію правління “за угодою, по праву”, то його наступник Олег принципово іншу – філософію здирництва, яку проводитимуть всі наступні руські князі.

Ключові слова: філософія, мораль, Олег, Аскольд, Дір, рекетирське здирництво, договори Олега з греками.

АНОТАЦИЯ

/

Китов Н.Г. Историко-культурный контекст зарождения философских идей за княжения Олега

В статье автор анализирует философию, начало которой положили пришлые русские за княжения Олега по отношению к украинскому автохтонному населению. Вывод такой: если Рюрик положил начало философии правления “за угодою, по праву”, то его приемник Олег принципиально иную – философию рекетирского грабежа, которую будут продолжать все последующие русские князья.

Ключевые слова: философия, мораль, Олег, Игорь, Аскольд, Дир, рекетирский грабёж, договоры Олега с греками.

SUMMARY

Kitov M.H. Historical and Cultural Context of the Emergence of Philosophical Ideas under Oleg Reign

The author in this article examines the philosophy realized by alien the Rus under Oleg reign as regards to Ukrainian indigenous population. The conclusion is that: if Ryurik established a philosophy of reign "according to the agreement and to right", his successor Oleg proclaimed fundamentally different - the philosophy of plunder, which conducted by all of the following Rus Princes.

Keywords: philosophy, morality, Oleg, Askold, Dir, racketeering, Oleg treaties with the Greeks.

Опубліковано: *Кітов М.Г.* Історико-культурологічний контекст зародження філософських ідей за князювання Олега // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – К.: ДАКККіМ, 2003. – № 2. – 138 с. – С. 41-48. (0,7 д.а.).